

LEKSIČKO-SEMANTIČKA ANALIZA DJEČJIH ISKAZA U IZRAŽAVANJU OSJEĆAJA

Katarina Aladrović Slovaček, Gordana Čosić, Ana Magašić

Uvod

Proces usvajanja jezika od najranije dobi opisan je u literaturi kroz teorije ranoga jezičnoga razvoja, ali i kroz procese koji su različiti i ovise o karakteristikama pojedinih jezičnih skupina, ali i osobinama pojedinoga jezika.

Teorije ranoga jezičnoga razvoja iz različitih gledišta promatraju proces usvajanja jezika – tako bihevioristi smatraju da se jezik usvaja oponašanjem odraslih govornika (Pavličević-Franić, 2005.), kognitivisti smatraju da usvajanje jezika ponajprije ovisi o kognitivnim sposobnostima pa kako samo učenje ovisi o razvoju misaonih sposobnosti tako će i učenje jezika ovisiti o tome razvoju (Piaget, 1977.), generativci smatraju da svako dijete u sebi ima tzv. mehanizam za usvajanje jezika (LAD) koji će mu omogućiti da usvoji jezik kojemu je izloženo (Jelaska, 2005.), dok predstavnici socijalne teorije smatraju da će usvajanje jezika ovisiti o okolini u kojoj se dijete nalazi i u kojoj stječe svoja prva jezična iskustva (Aladrović Slovaček, 2019.).

Također postoje i univerzalnosti u procesu usvajanja jezika pa će tako usvajanje ovisiti o broju djece u obitelji, o društvenoj okolini u kojoj dijete odrasta, o izloženosti jeziku, pa osim roditelja i šire obitelji, na taj proces uvelike utječu i odgojiteljice u dječjim vrtićima, ako je dijete uključeno u vrtićki program, mediji kojima je dijete okruženo, vršnjaci s kojima uspostavlja prve komunikacije te šira društvena zajednica u kojoj provodi vrijeme. Uravnotežen spoznajni razvoj, društveni i osjećajni (Goddard, 2005.) preduvjeti su dobroga ovladavanja materinskim (hrvatskim) jezikom. S obzirom na užurbani način života, istraživanja (prema: Aladrović Slovaček, 2019.) pokazuju kako djeca vrlo malo vremena tijekom radnoga dana provedu u komunikaciji sa svojim roditeljima, tek oko dva sata tijekom cijeloga tjedna. Dijete zapravo vrlo duboko proživljava sve što se oko njega i njemu događa i postavlja se pitanje kako ono komunicira, odnosno verbalizira svoje osjećaje: jesu li to neki preuzeti jezični obrasci iz okoline, od roditelja, odgojitelja ili drugih staratelja ili je ono u tome kreativno. Važnu ulogu u toj verbalizaciji ima jezik jer upravo jezikom dijete izražava sve svoje doživljaje i osjećaje te oblikuje svoje stavove, pa će i usvojenost jezika i razina jezične kompetencije uvelike utjecati upravo na ovaj proces izražavanja osjećaja. Ključno je koje će riječi dijete upotrijebiti: hoće li to biti tematski povezane riječi, hoće li to biti riječi čije je značenje djetetu nepoznato, ali se riječ uklapa u kontekst prema onome što ono čuje iz okoline, jesu li to tople ili hladne riječi, riječi koje dijete upotrebljava u pravome ili prenesenome značenju, što će uvelike ovisiti o spoznajnome razvoju, hoće li to biti punoznačne riječi ili sveze riječi kojima će one nepunoznačne davati iznijansiranoću u značenju, hoće li one, konačno, biti izrečene na mjesnom govoru, u dijalektu ili na standardnome jeziku?

O emocijama

Emocije se najčešće definiraju kao osjećaji koji su izazvani nekim vanjskim činiteljem i mogu izazvati unutarnju ili izvanjsku fizičku promjenu (Pronk, 2012.), odnosno kao psihički doživljaji koji izražavaju odnos čovjeka prema svijetu koji ga okružuje, subjektivno stanje popraćeno fiziološkim promjenama koje potiču osobe na reakciju. Dijele se na primarne i sekundarne. Povezujemo ih s imenicama: *jad*, *veselje*, *tuga*, *jeza*; s pridjevima: *mračan*, *sumoran*, *tmuran*, *poletan* te s glagolima: *probljediti*, *uplašiti se* i dr. Autorica A. Wierzbicka (1999.) navodi 11 univerzalnosti kojima se svi jezici služe za opisivanje osjećaja, primjerice: mogu se opisati vidljivim tjelesnim promjenama (probljediti, uzdignute glave); mogu se opisati upućujući na unutarnje tjelesno stanje (srce brže kuca, drhtati od straha) te uz pomoć tjelesnih slika (pokriti se ušima, srce se para).

Emocijama se bave različite znanosti: psihologija, sociologija, neurobiologija, neurologija i druge pokušavajući razjasniti nesuglasice: jesu li emocije urođene ili kulturološki uvjetovane i koliko je primarnih emocija. Primarne su emocije, s evolucijskoga pristupa, urođene, jednostavne i nesvjesne. Autor Ekman (1992.) pokušao ih je izolirati i opisati njihovo tjelesno izražavanje (ekspresiju) i tako je došao do šest osnovnih: sreća, tuga, ljutnja, strah, iznenađenje i gađenje. Ono što im je zajedničko jest da se rano pojavljuju i zajedničke su svim primatima, kratko traju te brzo nestaju. Emocije se izražavaju na različitim razinama pa ih prepoznamo u izrazima pokreta tijela i mimike lica, u ponašanju pojedinca te u osobnoj izjavi pojedinca (Grubišić, 2014.). Za prepoznavanje emocija važno je afektivno značenje i kontekst u kojemu su nastale i izrazile se. Afektivno značenje podrazumijeva određenu afektivnu konotaciju kojom se utječe na slušatelje, tj. na sudionike u razgovoru i očekuje se da će oni prepoznati komunikacijsku namjeru. Autori Van Dijk (2008.) i Del Hymess (1980.) govore o važnosti konteksta u kojemu se emocija pojavljuje i koji će ju u velikoj mjeri odrediti, a on je povezan s kulturološkim karakteristikama. I autorica Wierzbicka (1995.) naglašava važnost kulturnoga konteksta za interpretaciju emocija te pri značenjskome opisu emocija.

U hrvatskome jeziku nalazimo različite sinonime za izražavanje emocija pa tako u literaturi osim *ljutnje* nailazimo i na imenicu *jarost*, a navedene emocije povezane su s pridjevima: *bijesan*, *srdit*, *surov*, *oštar*, u čakavskome govoru čak i *kiseo*. Uz imenicu tuga nalazimo još i *tromost*, *tegoba*, *pritisak* u značenju „prouzročiti pritisak“, dok se imenica *sreća* poistovjećuje s imenicom *veselje*, što znači uživati u nečemu, primjerice: jelu, svadbi i sl. (Pronk, 2012.).

Izražavanje emocija pokazuje se kao vrlo plodno tlo za oblikovanje frazema pa tako u hrvatskome jeziku nailazimo na frazeme: *bijesan kao ris* (ljutnja); *zaigralo mu je srce* (sreća); *puklo mu je srce* (tuga); *suze radosnice* (sreća); *digao se na krivu nogu* (ljutnja); *srce se para* (tuga, jad); *plače kao rodna godina/kao kiša* (tuga, jad) (Kovačević i Ramadanović, 2016.).

Autorice Vignjević i Brandt (2017.) istražile su razumijevanje i jezično izražavanja emocija u djece rane i predškolske dobi. U njihovu istraživanju djeca su trebala definirati što je za njih: sreća, tuga, strah, ljutnja, gađenje, iznenađenje, zavist i ponos. U svojim su se odgovorima djeca razlikovala statistički značajno s obzirom na dob (3 godine i 6 godina). Djeca mlađe odgojne skupine (trogodišnjaci) najuspješnije riječima izražavaju emociju sreće (80 % prihvatljivih odgovora) i straha (73 %). Lošije riječima izražavaju emociju tuge (33 % zadovoljavajućih odgovora). Emociju ljutnje zadovoljavajuće izriče samo troje djece (20 %), a emocije gađenja, iznenađenja, zavisti i ponosa djeca te dobi nisu riječima izricala. Djeca starije odgojne skupine (šestogodišnjaci) bez većih se teškoća izražavaju kada se govori o emocijama straha (15/15 prihvatljivih odgovora), sreće (15/15) i ljubavi (14/15). Tugu je, za razliku od najmlađe skupine, osvijestilo 12 od 15 ispitanika. Emociju ljutnje prihvatljivo izriče većina šestogodišnjaka, njih 13 od 15; iznenađenja njih 12 od 15; ljubomore i ponosa njih 6 od 15; gađenja njih 7 od 15; mržnje njih 3 od 15.

S druge strane, autori Bobicev, Maxim, Prodan, Burciu i Anghelu (2010.) istraživali su izricanje emocija uspoređujući ruski i rumunjski jezični korpus te su u tekstovima našli značajno više sinonima za izražavanje primarnih emocija u ruskom nego u rumunjskome jeziku. Autori Gallingane i Han (2015.) naglašavaju kako je kulturološki kontekst iznimno važan za učenje izražavanja emocija te da će upravo način na koji roditelji, odgojitelji i neposredna društvena sredina razgovara i tumači emocije utjecati na to kako će ih djeca izražavati. Isti autori potiču čitanje određenih priča u ranome razdoblju kako bi djeca naučila nove riječi kojima mogu izražavati ponajprije svoje emocije. Jednako tako, potrebno ih je i u slobodnoj igri poticati na izražavanje emocija te ih poticati da emocije izraze u odnosu na sebe i druge.

Kako bi se istražili načini izražavanja emocija u određenome jeziku, valjalo bi posegnuti za korpusom pisanoga i govorenoga jezika iz kojega se može iščitati jezični kontekst i jezični uzorak koji služi u izražavanju emocija. Kada govorimo o dječjem jeziku, svjesni smo činjenice da postoje zapisi troje hrvatske djece u bazi podataka dječjega jezika CHILDES, dok korpusi školskoga rječnika, odnosno pisanoga i govorenoga jezika djece školske dobi ne postoje te nam je upravo to bio poticaj za ovo istraživanje

Usvajanje rječnika

Poznato je da dijete već u drugom trimestru majčine trudnoće čuje zvukove iz neposredne okoline, zapaža ih, pamti i kasnije na njih reagira. Prema tome, jezično usvajanje počinje vrlo rano. No, ipak, od faze gugutanja, brbljanja i slaganja ritamskih logatoma dijete postupno oko prve godine, odnosno oko 12. mjeseca života izgovara svoju prvu riječ koja je najčešće povezana s neposrednim doživljajem svijeta i ljudima koji su prisutni u toj neposrednoj okolini pa je većini djece prva izgovorena riječ „mama“. Međutim, nekoj djeci to je riječ „hvala“, „ptičica“, „tata“, „voda“ ili

neke druge. Prva riječ ujedno ima i ulogu prve rečenice, a oko godine i pol pojavljuje se krnja rečenica koja je oblikovana uglavnom bez nepromjenjivih riječi, bez pomoćnih glagola i povratnih zamjenica, ali je komunikacijska namjera posve jasna (idem bake; Ana jela; daj vode; dođi!). Telegrafski govor koji karakterizira to prvo razdoblje usvajanja jezika i koji se u početku sastoji od uglavnom dvije punoznačne riječi s vremenom se gubi, a svoju rečenicu dijete proširuje s otprilike jednom riječju godišnje. Dijete upotrebljava riječi s konkretnim značenjem uglavnom svakoj riječi dajući po jedno značenje pa te prve riječi nazivamo komunikatima budući da dijete ne upotrebljava sva moguća značenja riječi u svim kontekstima, nego upotrebljava riječ ili na temelju poznavanja njezina primarnog značenja, dijela značenja ili zbog poznavanja izgovorne inačice određene riječi ne razumijevajući uopće njezino značenje. Oko treće godine dijete ovladava temeljem materinskoga jezika te se procjenjuje da njegov rječnik tada obuhvaća oko 1000 riječi te s vremenom i s godinama progresivno raste pa već s četiri godine dijete u svome rječniku ima oko 4000 riječi, a s polaskom u školu (šesta/sedma godina) oko 10 000 riječi (Pavličević-Franić, 2011.). Ponajprije dijete usvaja imenice, glagole, pridjeve, posvojne, osobne i pokazne zamjenice te brojeve, a potom slijede i druge vrste riječi. Na usvajanje riječi utječu njezina jezična obilježja: broj slogova, izgovor, pisanje, povezanost s drugim riječima, morfološka obilježja, sintaktička obilježja riječi u rečenici, ali i tip teksta, odnosno omjer poznatih i nepoznatih riječi. Da bi dijete usvojilo novu riječ, potrebno ju je, prema nekim istraživanjima, ponoviti do deset puta u različitim kontekstima. Isto tako, proširivanje rječnika povezano je s čitateljskim kompetencijama i navikama čitanja jer u ranoj školskoj dobi upravo čitanjem različitih tekstova dijete ponajviše širi svoj rječnik, ali i poboljšava ustrojstvo svoje rečenice. Istraživanja (prema: Aladrović Slovaček, 2019.) pokazuju da će, osim jezičnih čimbenika, na navedeni proces utjecati i neki izvanjezični čimbenici, kao što je socioekonomski status, spol, okolina u kojoj dijete odrasta, pohađanje vrtića u trajanju od najmanje tri godine, ali i čitateljske navike njihovih roditelja, prisutnost knjiga u njihovu domu te služenje računalom i snalaženje u *online* okruženju. Dijete tako dnevno nauči dvije do tri nove riječi i godišnje svoj rječnik proširi s oko 1000 novih riječi.

U Republici Hrvatskoj postoji nekoliko istraživanja ranoga rječničkoga razvoja te je i ovo, napravljeno kako bi se analizirali jezični uzorci u iskazivanju emocija, jedno koje ide u prilog korpusne analize dječjega vrtićkoga, predškolskoga i školskoga rječnika.

Istraživanje

Opis uzorka

U ovome istraživanju sudjelovala su dva dječja vrtića grada Zagreba (N = 58) i jedna osnovna škola (N = 64). Djeca vrtićke skupine bila su podijeljena u dvije dobne skupine: 3 – 4 godine i 5 – 6 godina, od toga su bile dvije miješane odgojne

skupine djece 3 – 6 godina i jedna „čista“ odgojna skupina djece 3 – 4 godine, dok je jedna miješana skupina ujedno bila i „engleska“ skupina, odnosno, djeca su u toj skupini od svoje četvrte godine imala integriran engleski jezik. Od školske djece u istraživanju su sudjelovala dva prva i dva druga razreda osnovne škole. Kako u vrtićkim tako i u školskim uzorcima sudjelovao je podjednak broj dječaka i djevojčica.

Opis instrumenta istraživanja

Za istraživanje su odabrane tri primarne emocije, od šest, koje djeca ove dobi najčešće osjećaju: sreća, tuga i ljutnja te koje će upravo zbog poznavanja njihova značenja znati izreći (prema istraživanju Vignjević i Brandt, 2017.). U cijelome je uzorku istraživanje provedeno tako da se djecu, odnosno učenike pitalo da opišu kako se osjećaju kad su sretni, tužni i ljuti, tko ih usrećuje, rastužuje i ljuti te što ih usrećuje, rastužuje i razljućuje, a ponekad je dodano pitanje o tome što čine kada su ispunjeni jednom od ovih triju odabranih primarnih emocija. S djecom vrtićke i školske dobi razgovarale su autorice ovoga članka snimajući odgovore te su ih potom zapisivale vodeći računa o razdvajanju skupina s obzirom na dob i spol.

Opis istraživačke metode

Nakon što su iskazi ispitanika snimljeni, zapisani su tako da su podijeljeni u skupine s obzirom na dob i spol te s obzirom na opisanu emociju. Prikupljeni podatci analizirani su u NooJ-u – računalno-jezikoslovnom programu za analizu teksta. Nakon kvalitativne analize podataka, napravljena je i kvantitativna analiza te su podatci uspoređeni s obzirom na dobnu skupinu, spol ispitanika i iskazanu emociju.

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Temeljni je cilj ovoga rada ispitati na koji način djeca vrtićke, predškolske i rane školske dobi izražavaju svoje primarne emocije, a u skladu s temeljnim ciljem postavljena su sljedeća pitanja istraživanja:

- Ispitati koje riječi i kakve jezične konstrukcije upotrebljavaju djeca vrtićke, predškolske i mlađe školske dobi u svojim opisima osjećaja tuge, sreće i ljutnje.
- Ispitati leksičku raznolikost u dječjim pisanim i usmenim izričajima.
- Ispitati čestotnost upotrijebljenih riječi i ustrojstava u dječjim izričajima.
- Ispitati koje značenje djeca pripisuju najčešće upotrijebljenim punoznačnim riječima.

U skladu s postavljenim temeljnim istraživačkim ciljem i problemima istraživanja, postavljene su sljedeće hipoteze:

Hipoteza 1. – Očekuje se da će upotrijebljene riječi i jezična ustrojstva biti povezana s temom o kojoj se govori, s osobama i stvarima iz neposrednoga djetetova okruženja.

Hipoteza 2. – Očekuje se da će leksička raznolikost biti najveća kod opisivanja osjećaja sreće jer je poticanje toga osjećaja vrlo često u toj dobi, kako u obiteljskome okruženju, tako i u okruženju dječjega vrtića.

Hipoteza 3. – Očekuje se da će najčestotnije riječi biti povezane s najčestotnijim riječima u Hrvatskom nacionalnom korpusu te riječi povezane s opisom pojedinoga osjećaja, osobama i stvarima iz neposrednoga okruženja.

Hipoteza 4. – Očekuje se da djeca upotrebljavaju isključivo denotativno značenje u opisu osjećaja te ih opisuju prisjećajući se stvarnih situacija koje su prouzrokovale određeni osjećaj i njegovo izražavanje.

Rezultati

Prvi je cilj istraživanja bio ispitati koje riječi i jezična ustrojstva djeca pojedinih dobnih skupina upotrebljavaju kako bi opisala osjećaje tuge, sreće i ljutnje. U opisu tuge sve tri dobne skupine razlikuju se u odabiru ključnih riječi. Djeca vrtićke dobne skupine uglavnom govore u prvoj osobi, što se prepoznaje po uporabi prve osobe glagola *biti* u nenaglašenome obliku (*sam*) te tugu povezuju s glagolima *tući* (kad ih netko tuče), *rastužiti/rastuživati* (kada ih netko rastuži), *plakati* (kada govore o sebi u prvoj osobi jednine) i s *bolešću*. Predškolci tugu opisuju također glagolima *plakati* i *rastužiti*, ali oni navode i konkretne osobe u svojim opisima imenujući *Petra* ili određujući osobu neodređenom zamjenicom *netko*. Tugu povezuju sa žalošću, tj. pridjevom *žalosno*. Također dodaju još dva snažna glagola u opisu tuge, a to su *udariti* i *vikati* stavljajući ih u treću osobu jednine, odnosno u ulogu osobe koja to čini. Školarci se o tuži izražavaju s mnogo više riječi povezujući ju najčešće s prvom osobom jednine glagola *biti* (*sam*) te također s glagolima *rastužiti*, *osjećati*, *plakati*, *boljeti* te *uvrijediti*. Također dodaju i osobu koja ih rastužuje, primjerice, *tatu*. Upotrebljavaju i pridjev *tužan* jer na taj način najčešće u početku opisuju osjećaj tuge („kad sam tužan“) (tablica 1.).

Tablica 1. Opis osjećaja tuge – najčešće pojavnice prema dobnim skupinama

VRTIĆKA DOB	PREDŠKOLCI	ŠKOLARCI
9 – sam	4 – tužan	49 – me
6 – me	3 – kad	47 – sam
6 – kad	2 – plačem	18 – tužan
6 – netko	2 – osjećam	17 – osjećam
3 – tuče	1 – rastužuje	17 – tužna
2 – rastuži	1 – Petar	45 – rastuži, rastužuje
1 – bolesno, bolest	1 – žalosno	9 – plačem
1 – neuredan	1 – više	3 – boli
1 – plačem	1 – netko	3 – tata
1 – rastužuje, ražalostiv	1 – udari	2 – uvrijedi, usamljeno

U drugoj tablici nalaze se primjeri jezičnih konstrukcija (rečenica) po dobnim skupinama.

Tablica 2. Opis osjećaja tuge – primjeri rečenica s obzirom na dobnu skupinu

DOBNA SKUPINA	PRIMJERI JEZIČNIH KONSTRUKCIJA
VRTIĆ	<i>Ja se rastužim kada se tata dere na mene. Tužno se osjećam kad se netko, neki prijatelj ljuti na mene.</i>
PREDŠKOLA	<i>Kad sam tužan, tužno se osjećam. Nisam sretan, izgledam tužno, onda plačem, idu mi suze. Rastužuje me kad se ne igram i kad ne idem planinariti.</i>
1. i 2. razred	<i>Kada sam tužna plačem i kažem mami zašto sam tužna. Najčešće me rastužuje kada vidim da je netko u opasnosti i kada vidim nemoćne ljude s raznim bolestima. Tada priđem nekome i pomognem mu ili mu priđem i pitam ga treba li mu pomoć. Kada sam tužan, osjećam se loše. Najčešće me rastužuje ruganje. Tada pozovem nekoga starijeg.</i>

U tablici 3. prikazane su najčešće kolokacije – sveze riječi po dobnim skupinama. Vrtićka dobná skupina najčešće povezuje osjećaj tuge s kolokacijom „netko tuče“, potom „kad me“ ili „me netko“ i „kad sam“ te se može zaključiti kako je njihovo povezivanje osjećaja tuge gotovo uvijek povezano s nekim tko im ga izaziva. Predškolci osjećaj tuge najčešće opisuju sa „sam tužan“, „kad sam“, „osjećam se“, „se osjećam“, „rastužuje me“ te se može vidjeti da oni osjećaj tuge opisuju povezujući ga s drugima, ali ponajviše ipak sa sobom. Školari osjećaj tuge povezuju sa svezama: „kad sam“, „sam tužan“, „najčešće sam“, „osjećam se“ i drugima te se može vidjeti kako oni osim s drugima i njihovim djelovanjem, osjećaj tuge povezuju i sa sobom i nekim svojim neuspjesima.

Tablica 3. Opis osjećaja tuge – najčešće kolokacije s obzirom na dobnu skupinu

VRTIĆKA DOB	PREDŠKOLCI	ŠKOLARCI
3 – netko tuče 2 – kad me 3 – me netko 2 – kad sam	6 – sam tužan 5 – Kad sam 3 – osjećam se 3 – se osjećam 3 – Rastužuje me	34 – Kad sam 20 – sam tužan 17 – Najčešće me 16 – sam tužna 15 – osjećam se 14 – me rastuži 9 – sam kad 8 – kao da 8 – tužan osjećam 8 – me kad 7 – Rastuži me 7 – se kao 7 – tužna osjećam

U opisu osjećaja ljutnje djeca vrtičke dobi povezuju ga sa samima sobom upotrebljavajući glagol *biti* u prvoj osobi jednine (sam) te kada ih netko ljuti ne opisujući točno na koji način, ali i taj osjećaj povezuju s *tatom*. Predškolci osjećaj ljutnje osim sa sobom i svojim negativnim osjećajem dok nešto čekaju, s manifestacijom ljutnje – *mrštim se*, povezuju i s konkretnim osobama, primjerice *Tijom*. Školari osjećaj ljutnje povezuju s osobom koja ih čini ljutima, pa navode kako su to često: *brat* ili *sestra*, ali ljutnju povezuju i s glagolima: *razljutiti*, *živcirati* te s imenicom *ruganje*. Osim opisa vlastitoga osjećaja, navode i konkretne osobe koje ih takvima čine, kao što su *Roko*, *Sara*, *Lucija* ili *bratić*.

Tablica 4. Opis osjećaja ljutnje – najčešće pojavnice s obzirom na dobnu skupinu

VRTIČKA DOB	PREDŠKOLCI	ŠKOLARCI
9 – sam	5 – se	78 – me
7 – kad	4 – da	46 – sam
6 – me	3 – sam	38 – najčešće
7 – ljut/ljuta	3 – nešto	30 – ljuti
3 – netko	2 – čekam	38 – ljut/ljuta
2 – tužno	2 – mršti	16 – brat
2 – tata	1 – Tia	9 – sestra
2 – pokazuje	1 – nogama	6 – ruganje
		5 – razljučuje
		4 – živciram
		Roko, Sara, Lucija, bratić

U tablici 5. opisane su najčešće rečenice prema dobnim skupinama u opisu osjećaja ljutnje.

Tablica 5. Opis osjećaja ljutnje – primjeri rečenica s obzirom na dobnu skupinu

DOBNA SKUPINA	REČENICE
VRTIČKA DOB	Ljutim se, bacam igračke, ne znam kad sam ljuta, ljuti me kad mama i tata viču. Ljut sam kad ne dobijem bombone. Kad sam ljut izgledam srednje, prst dolje (<i>pokazuje mimikom</i>), opasan sam, trbuščić mi govori da se smirim. Najviše me razljute tata i mama kad me tuku.
PREDŠKOLCI	Kad sam ljut osjećam se ljuto na nekog i onda izgledam strašno i zubi su mi opasni. Često me ljuti netko, ne znam, nekad me doma netko naljuti, tata, ružno se ponaša. Danas sam bio ljut. Tada me brat zezao (<i>zadirivao</i>), nije se htio igrati. Ljut sam kada ne smijem dobiti mobitel.
ŠKOLARCI	Kad sam ljuta, živčana sam i bijesna. Mene često ljuti kada se netko dere na mene. Razljučuje me moja sestra jer me tuče. Kada sam ljuta, zacrvenim se i stisnem jastuk. Ljuti me kad me netko tuče. Najčešće me razljučuju moji prijatelji.

U tablici 6. prikazane su najčešće kolokacije u opisu osjećaja ljutnje. Djeca vrtićke dobi najčešće tvore sveze „kad sam“, „ljuta sam“ ili „sam ljuta“, „me netko“ pokazujući tako da taj osjećaj povezuju najčešće s nekim drugim koji ga uzrokuje. Predškolci također na vrlo sličan način opisuju svoj osjećaj ljutnje dodajući frazu koja nije zabilježena kod djece vrtićke skupine: „osjećam se“. Školarci osjećaj ljutnje opisuju svezama „sam ljuta/ljut“, „kad me“, „ljuti me“, „osjećam se“ i slično pokazujući kako oni i taj osjećaj najčešće povezuju sa sobom, ali i s drugim osobama koje im uzrokuju taj osjećaj, primjerice „ljuti brat“. Za razliku od vrtićke i predškolske skupine, oni upotrebljavaju i glagol „ljutiti“.

Tablica 6. Opis osjećaja ljutnje – primjeri najčešćih kolokacija s obzirom na dobnu skupinu

VRTIČKA DOB	PREDŠKOLCI	ŠKOLARCI
3 – Kad sam 2 – ljuta sam 2 – kad me 2 – sam ljuta 2 – me netko 2 – znam kad	4 – Ljut sam 2 – osjećam se 2 – sam na 2 – sam ljut 2 – me ljuti 2 – sam kada	30 – Najčešće me 29 – Kad sam 27 – me ljuti 15 – sam ljuta 15 – sam ljut 11 – osjećam se 10 – Ljuti me 9 – me kad 7 – kad me 6 – ljuta osjećam 5 – ljut osjećam 5 – ljuti brat 5 – sam kad

U tablici 7. prikazane su najčešće pojavnice po dobnim skupinama u opisu osjećaja sreće. Djeca vrtićke dobnе skupine najčešće osjećaj sreće povezuju sa sobom upotrebljavajući prvu osobu jednine glagola *biti* (sam) te s objektima, kao što je *šuma, prijatelj, autić, plaža* te s pridjevom „sretan“. Djeca predškolske dobi najčešće osjećaj sreće povezuju s glagolima *voljeti, usrećiti, izgledati, igrati se* te s imenicama *mama, skrivači* (kao omiljena igra) te pridjevima *sretan/sretna, super* i *dobro*. Školarci osjećaj sreće povezuju također sa sobom upotrebljavajući glagol *biti* u prvoj osobi jednine (sam), ali i s drugima koristeći glagole *usrećiti, osjećati* te s objektima: *obitelj, prijatelji, mama, tata, škola, igra, računalo, brat, rodbina, učenje*. Zanimljivo je kako broj objekata koji ih usrećuju raste s dobi te se proširuje i popis upotrijebljenih imenica i glagola, no ne nužno i pridjeva. Zanimljivo je kako u opisu toga osjećaja najveći broj pridjeva rabi upravo vrtićka dobnа skupina djece.

Tablica 7. Opis osjećaja sreće – primjeri najčešćih pojava s obzirom na dobnu skupinu

VRTIČKA DOB	PREDŠKOLCI	ŠKOLARCI
6 – kad	9 – se	55 – me
5 – se	4 – me	85 – usrećuje
5 – sam	4 – volimo	34 – sam
4 – šuma	3 – mama	32 – se
2 – sretan	3 – usrećuje	24 – najčešće
2 – prijatelj	6 – dobro	33 – kad/kada
2 – vozim	2 – izgledam	12 – osjećam
2 – autić	4 – igram/igramo	9 – obitelj, prijatelji
1 – plaža	2 – super, sretan/sretna	7 – mama, 6 – tata
	1 – skrivača	2 – škola, igra, računalo, brat, rodbina, učenje

U tablici 8. prikazane su rečenice koje ispitanici rabe u opisu osjećaja sreće prema dobnim skupinama.

Tablica 8. Opis osjećaja sreće – primjeri rečeničnih konstrukcija s obzirom na dobnu skupinu

DOBNA SKUPINA	REČENICE
ŠKOLARCI	Kad sam sretan, osjećam se veselo. Najviše me usrećuje igra legićima. Usrećuje me mama. Kad sam sretna, osjećam se kao tata i mama. Usrećuje me rolanje. Najviše me usrećuje mačka.
PREDŠKOLCI	Osjećam se lijepo, igram se s prijateljima, razgovaram. Najviše me usrećuje mama kada dođe po mene u vrtić. Kad smo sretni, igramo se. Igramo nogomet. Igramo graničara, stare košare; lopovi i policija. Volimo se igrati vani skrivača. Volimo se utrkivati u trčanju. Volim zafrkavati brata. Volim se igrati s curama. Volim čitati svoj dnevnik.
VRTIČKA DOB	Kad sam sretan, lijep sam i dobar. Sretan sam kad se lijepo odjenem, usrećuje me što rastem, bit ću jak i velik. Najviše me usrećuje sestra. Mihaela – Sretna sam kad pada kiša. Igram se. Juraj – Sretan sam kad mi moj prijatelj Kiki kupi neki autić koji vozim i koji mijenja boje.

U tablici 9. prikazane su najčešće kolokacije s obzirom na dobnu skupinu. Vrtićka dobna skupina najčešće rabi kolokacije upotrebljavajući glagol *biti* u prvoj osobi jednine i opisujući sreću dodajući pridjev ili opisujući situaciju (kad sam) te povezujući osjećaj s nekim objektom „najviše me“. Predškolfci također u opisu osjećaja sreće najviše rabe kolokacije povezane s glagolom *biti* u prvoj osobi jednine (sam

kad; sam sretan), ali i s drugim glagolima: *usrećiti*, *igrati se* koje također povezuju sa samima sobom, ali dodajući i objekte – poput „s prijateljima“. Školarci poput prvih dviju dobnih skupina također taj osjećaj najčešće povezuju sa sobom „kad sam“, „osjećam se“, „sam sretan“, „sam sretna“, „osjećam sretno“, „osjećam sretna“ te ustrojstvom „usrećuje me“, u kojoj se misli na neki konkretan objekt.

Tablica 9. Opis osjećaja sreće – primjeri najčešćih kolokacija s obzirom na dobnu skupinu

VRTIČKA DOB	PREDŠKOLCI	ŠKOLARCI
6 – sam kad	4 – sam kad	32 – Kad sam
4 – Kad sam	4 – sam sretan	31 – osjećam se
3 – sam sretan	4 – i tata	27 – Najviše me
3 – kad mi	4 – kad se	27 – Usrećuje me
3 – Sretan sam	3 – Sretan sam	24 – me usrećuje
2 – šuma i	3 – s prijateljima	18 – sam sretna
2 – se osjećam	3 – se igram	16 – sam sretan
2 – Najviše me	3 – me usrećuje	16 – sretna osjećam
	3 – Kad sam	14 – sretan osjećam
	2 – Usrećuje me	8 – se veselo

Navedeni rezultati potvrđuju očekivanja iz prve, treće i četvrte hipoteze, odnosno pokazuju da će djeca upotrebljavati isključivo denotativno značenje u opisu osjećaja, da će ih povezivati sa svojom neposrednom okolinom te da će ih opisivati prisjećajući se stvarnih situacija koje su uzrokovale određeni osjećaj i njegovo izražavanje povezujući ih sa sobom i osobama iz svoje neposredne okoline.

Jedan je od ciljeva ovoga istraživanja bio ispitati leksičku raznolikost u opisu osjećaja s obzirom na dobnu skupinu. U tablici 10. prikazani su izračuni leksičke raznolikosti kao omjer broja različenica i ukupnoga broja pojavnica u tekstu za opis svakoga osjećaja i svaku dobnu skupinu te je istaknut prosječan broj riječi u iskazu. U opisu sreće leksička je raznolikost najveća kod djece vrtičke dobi, vjerojatno zato što je kod njih prisutan tzv. telegrafski govor u kojemu upotrebljavajući ključne punoznačne riječi i opisuju što se nalazi oko njih ili o čemu razmišljaju, dok je leksička raznolikost najlošija u prvome razredu osnovne škole, a najmanji broj riječi u iskazu imaju učenici drugoga razreda. U opisu osjećaja tuge pokazuje se statistički značajna razlika s obzirom na dobnu skupinu u prikazu leksičke raznolikosti, koja je značajno veća kod djece vrtičke i predškolske dobi nego kod učenika školske dobi. Broj iskaza je značajno veći u odnosu na opis sreće te je broj riječi u iskazu značajno veći kod djece vrtičke i predškolske dobi. U opisu ljutnje također je leksička raznolikost najveća kod djece vrtičke dobi gdje je i najveći broj riječi u iskazu, uz predškolsku dob. Kako rezultati pokazuju, sve dobne skupine s najviše riječi opisuju ljutnju, a s najviše različitih riječi opisuju tugu premda bi se očekivalo da najlakše opisuju osjećaj sreće jer se takav opis češće potiče i u vrtiću i u školi.

Tablica 10. Prikaz leksičke raznolikosti i broja riječi u iskazu s obzirom na osjećaj i dobnu skupinu

	VRTIČKA DOB	PREDŠKOLCI	PRVI RAZRED	DRUGI RAZRED
SREĆA	Leksička raz.: 0,62 Broj riječi u iskazu: 6	Leksička raz.: 0,32 Broj riječi u iskazu: 8,45	Leksička raz.: 0,23 Broj riječi u iskazu: 4,37	Leksička raz.: 0,35 Broj riječi u iskazu: 3,5
TUGA	Leksička raz.: 0,63 Broj riječi u iskazu: 12	Leksička raz.: 0,55 Broj riječi u iskazu: 12	Leksička raz.: 0,29 Broj riječi u iskazu: 4,88	Leksička raz.: 0,39 Broj riječi u iskazu: 5
LJUTNJA	Leksička raz.: 0,43 Broj riječi u iskazu: 12	Leksička raz.: 0,24 Broj riječi u iskazu: 12	Leksička raz.: 0,24 Broj riječi u iskazu: 5,46	Leksička raz.: 0,36 Broj riječi u iskazu: 5,25

Navedeni rezultati ukazuju na to da valja odbaciti drugu postavljenu hipotezu u kojoj se pretpostavilo da će leksička raznolikost biti najveća u opisivanju osjećaja sreće jer je poticanje toga osjećaja vrlo često u toj dobi kako u obiteljskome okruženju tako i u okruženju dječjega vrtića.

Rasprava i zaključak

U odgojno-obrazovnim ustanovama izrazito je važno razvijati emotivnu inteligenciju u djece, ali i poticati govorenje kao jezičnu djelatnost. Upravo zato bilo je zanimljivo istražiti na koji način djeca triju dobnu vrlo bliskih, ali kognitivno vrlo različitih dobnih skupina izriču svoje primarne osjećaje ljutnje, tuge i sreće. Rezultati pokazuju kako djeca najraznolikije izriču osjećaj tuge upotrebljavajući u svojim iskazima veći broj rečenica te veći broj riječi u rečenicama, što za učinak ima i bolju leksičku raznolikost. Iako su istraživanjem obuhvaćena djeca vrtićke dobne skupine, oni bi se mogli smatrati „problematičnom“ skupinom jer su u razgovorima najčešće sudjelovala komunikativnija djeca, djeca koja su otvorenija te su njihove rečenice doradene kako bi mogle biti računalno obrađene. No, unatoč tome, pokazalo se da su sve dobne skupine ponavljale rečenice, služile se postavljenim pitanjima u oblikovanju odgovora, ustaljenim frazama, kao npr. *Sreća je kad sam sretan* ili *Tuga je kad sam tužan*. Zanimljivo je primijetiti da djeca školske dobi osjećaj sreće i tuge često povezuju sa školskim ocjenama. U izricanju i opisivanju osjećaja tuge i ljutnje nema velike razlike između djece vrtićke i predškolske skupine. U budućim istraživanjima valjalo bi razmisliti o povećanju uzorka, o izostavljanju skupine djece vrtićke dobi te spontanijem načinu propitivanja koji bi umanjio pojavu učestalih fraza ili pleonazama.

Literatura

- Aladrović Slovaček, K., 2019., Od usvajanja do učenja hrvatskoga jezika, Zagreb, Alfa
- Bobicev, V., Maxim, V., Prodan, T., Burciu, N., Anghelu, V., 2010., Emotions in words: developing a multilingual WordNet-Affect, Computational Linguistics and Intelligent Text Processing, str. 375. – 384.
- Ekman, P., 1992., Are There Basic Emotions?, Psychological Review, god. 99., br. 3., 550. – 553.
- Gallingane, C., Han, H. S., 2015., Words can help manage emotions: using research-based strategies for vocabulary instruction to teach emotion words to young children, Childhood Education, god. 91., br. 5., 351. – 362.
- Goddard, S. B., 2005., The Well Balanced Child, Wiltshire, Cromwell Press Group
- Grubišić, M., 2014., Jezično izražavanje ljutnje u hrvatskome i (američkom) engleskome, Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Hymess, D., 1980., Etnografija komunikacije, Beograd, Beogradsko izdavačko-grafički zavod
- Jelaska, Z., 2005., Hrvatski kao drugi i strani jezik, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada
- Kovačević, B., Ramadanović, E., 2016., Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji, Rasprave, god. 42., br. 2., str. 505. – 527.
- Pavličević-Franić, D., 2005., Komunikacijom do gramatike, Zagreb, Alfa
- Pavličević-Franić, D., 2011., Jezikopisnice, Zagreb, Alfa
- Piaget, J., 1977., Odnos jezika i mišljenja s genetičkog stajališta, Intelktualni razvoj djeteta – izabrani radovi, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Pronk, T., 2012., Odakle su nam emocije? (O etimologiji i semantičkom razvoju hrvatskih riječi koje se odnose na emocije), u Kapetanović, Amir (ur.), Poj željno! Iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka, Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, str. 1. – 24.
- Van Dijk, T. A., 2008., Discourse and context, A sociocognitive approach, Cambridge, Cambridge University Press
- Vignjević, J. i Brandt, M., 2017., Sreća je kad tata i ja igramo nogomet ili o dječjem izricanju emocija, Metodčki ogledi, god. 24., br. 2., str. 85. – 106.
- Wierzbicka, A., 1995., Everyday conceptions of emotion: A semantic perspective, u Russell, J. A. i dr. (ur.), Everyday conceptions of emotion: An introduction to the psychology, anthropology and linguistics of emotion, Dordrecht, Netherlands, Kluwer Academic, br. 7., str. 17. – 47.
- Wierzbicka, A., 1999., Emotions across languages and cultures, diversity and universals, Cambridge, Cambridge University Press

Sažetak

Katarina Aladrović Slovaček, Gordana Čosić, Ana Magašić,
Učiteljski fakultet, Zagreb
UDK 81'37:81'373, znanstveni rad
primljen 13. srpnja 2020., prihvaćen za tisak 2. rujna 2020.

Lexical and Semantic Analysis of Children's Expressions in Feelings Expressing

The process of acquisition of any language, including Croatian, begins in the womb when unborn children learn about the world around them by listening. From the first cry, the first unarticulated and then articulated sounds, over rhythmic pseudowords (logatomes), to the first words appearing around the child's first year, the child gradually acquires the language to which it is exposed, in accordance with its psycho-cognitive development. The acquisition process is accompanied by a telegraphic form of speech without the use of immutable types of words and auxiliary verbs. There are no grammatical generalizations, discharge or replacement of sounds in words and neologisms, and children use communicators – lexemes in which at least one constituent differs from the lexeme uttered by an adult. Research results show that the foundation of the mother tongue is shaped around the child's third year, and around the age of six, children can pronounce all sounds of the Croatian language, while the grammatical knowledge (morphology and syntax) is automated only about the age of twelve, when the phase of abstract thinking begins. In that early period, the child's vocabulary is progressively growing; a six-year-old has a vocabulary of about 4000 to 6000 words, and by the time the child leaves school, the vocabulary grows annually by about 500 to 1000 new words. Enrichment of vocabulary is one of the goals of Croatian language teaching, although the strategy for achieving that goal does not really exist. That is why the aim of this paper is to examine which words and expressions are used by kindergarten, pre-school and younger schoolchildren in describing the feelings of happiness, sadness, anger and fear. The study includes ten children of kindergarten age (3-4 years), preschool (6-7 years) and younger schoolchildren (first and second classes). The results of interviews with the interviewees are recorded, transcribed and then analysed on the lexical-semantic and grammatical levels, with particular emphasis on the analysis of the used adjectives. The obtained results are compared in relation to the age group.

Key words: acquisition of language, language learning, feelings, lexical-semantic analysis, children's speech

IZVANJEZIČNI ČIMBENICI NASTANKA NOVOGA PRAVOPISA

Artur Bagdasarov

Uvod

 povijesti hrvatskoga jezika objavljeno je više hrvatskih pravopisa, jedan je od posljednjih – Hrvatski pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (HP IHJJ). U lipnju 2012. ravnatelj IHJJ Željko Jozić predložio je Znanstvenomu vijeću IHJJ pisanje novoga HP na osnovi već postojećih i u Hrvatskoj objavljenih pravopisa. Znanstveno vijeće prihvatilo je taj prijedlog i uputilo 15. travnja 2013. radnu inačicu pravopisa bez pravopisnoga rječnika na jednomjesečnu